
La concepció dels moviments socials en la teoria de Jürgen Habermas

Josep Pont i Vidal

Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia
Facultat de Ciències de l'Educació
Universitat Autònoma de Barcelona

Resum: Aquest article es centra en el concepte de moviment social en la teoria de J. Habermas, el qual emmarca el fenomen en una crítica enfront del sistema capitalista. Habermas dóna una característica política als moviments socials, centrant-se especialment en els aspectes socialpsicològics, derivats de la descomposició de la funció integradora de les condicions de vida socials en les societats de capitalisme tardà.

Paraules clau: moviments socials, Nous Moviments Socials, sistema, *Lebenswelt* («món de vida»), crisi de la motivació.

Abstrac: *This article focuses on the concept of social movement theorised by J. Habermas, which places the phenomenon within the capitalist system. Habermas gives a political characteristic to social movements, and he focuses especially in the socio-psychological aspects, stemming from the decomposition of the integrated functions of the conditions of social hives in late capitalist societies.*

Key words: Social movements, New Social Movements, system, Lebenswelt, crisis of motivation.

Introducció

El present article tracta només de donar una aproximació al sentit i a la interpretació del fenomen dels moviments socials dins de l'àmplia teoria de l'acció del pensador, filòsof i sociòleg Jürgen Habermas.

Abans d'entrar en aquesta breu introducció de la teoria de J. Habermas i de situar el seu punt de vista teòric i la seva concepció de moviments socials, crec necessari emmarcar-lo dins de les diferents interpretacions existents en les ciències socials que configuren la sociologia dels moviments socials.

A l'hora d'interpretar l'emergència i les causes del fenomen dels Nous Moviments Socials —d'aquí en endavant apareix també NMS— i d'altres moviments socials apareguts en la dècada dels anys noranta, podem diferenciar, bàsicament dos enunciats. D'una banda, els enunciats que parteixen de l'anàlisi de la modernitat i de les conseqüències negatives que comporta¹. La causa sobre l'emergència d'aquest fenomen és interpretada a partir de la contínua i cada cop més accentuada divisió entre l'esfera privada i l'esfera pública. La interpretació que parteix d'aquesta tesi es basa en el paper alliberador de controls socials de les actuals estructures. Aquest fet també ha comportat un augment de la racionalització i de l'aliniació. La societat moderna comporta l'impuls de l'atmosfera privada però, en estar aquesta «subinstitucionalitzada» resulta insuficient. Aquest malestar de la modernitat crea impulsos de desmodernització que condueixen cap enrera o cap endavant, al futur. Els punts de vista teòrics es coneixen com a cíclics. Els moviments socials apareixen, segons aquest punt de vista, com una reactivació pendular de protesta antimodernista que acompanya la formació de la societat burgesa.

D'altra banda, els moviments socials són entesos com un fenomen recent, com a conseqüència de la formació i aparició de nous problemes estructurals. Aquest tipus d'enunciats explicatius

¹ Des de aquest punt de vista teòric, la aparició dels moviments socials són interpretats com una reactivació pendular de protesta antimodernista que acompanya la formació de la societat burgesa. Es parteix de una anàlisi de la modernitat i de les seves causes. Veure especialment: P. BERGER; B. BERGER; H. KELLNER (1975). *Das Unbehagen in der Modernität*. Frankfurt-Nova York. [Trad. castellana: Un mundo sin hogar (1979)].

sociològicament es coneixen com a lineals². Tanmateix, mentre segueixi existint un creixement econòmic i les xarxes de consum privat estiguin assegurades, els aspectes politicoinstitucionals no comporten, per si mateixos el descontentament. La tendència monopolista solament condueix cap a una protesta política. Només quan convergeixen els dos esmentats factors, o apareixen nous problemes, és quan es donen les bases per una nova política. La interpretació en les ciències socials es coneix com els enunciats anomenats lineals.

L'enunciat teòric de J. Habermas sobre les causes que originen els moviments de protesta el trobem clarament en «La colonització del món de vida», i s'emmarcaria en aquesta segona interpretació en basar-se el seu punt de vista principalment en una crítica enfront del sistema capitalista i les dinàmiques que deriven d'aquest. Habermas interpreta l'emergència del fenomen dels moviments socials com una reacció a l'amenaça i la descomposició de les condicions funcionals integradores de la vida social que tenen lloc en les societats de capitalisme avançat.

1. Punt de vista teòric de Jürgen Habermas

L'anàlisi referent a l'origen i la interpretació dels diferents moviments socials de J. Habermas s'ha realitzat des del punt de vista de la seva producció analitzada cronològicament. El podem dividir en dues parts: una primera centrada en la tesi *Die Kolonialisierung der Lebenswelt* («La colonització del món de vida»), en la qual Habermas ens ofereix un marc analític explicatiu referent a l'augment del potencial de protesta en les societats de capitalisme tardà. I una segona, a partir de l'aparició, l'any 1981, de l'obra *Theorie des kommunikativen Handelns. Zur Kritik der funktionalistischen*

² Els enunciats explicatius lineals interpreten l'aparició dels moviments socials com un fenomen recent. Aquests apareixen bàsicament com una reacció als efectes col·laterals del creixement industrial dels països industrialitzats, a l'augment de la burocràcia, i com a resposta a l'immobilisme parlamentari. Aquests aspectes han sigut ampliament tractats en les vessants sistèmica estructural, econòmica i ecològica respectivament per:

a) OFFE, C. (1976). *Bürgerinitiativen und Reproduktion der Arbeitskraft im Spätkapitalismus*.

(1988). *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*. Madrid.

b) RASCHKE, J. (1988). *Soziale Bewegungen*. Frankfurt.

c) HIRSCH, J. (1980). «Modell Deutschland» und neue soziale Bewegungen. Prokla Heft 40.

d) GORZ, A. (1980). *Abschied vom Proletariat*. Frankfurt.

*Vernunft*³ («Teoria de l'acció comunicativa»), referent al concepte i a la diferenciació de moviment social. En aquesta obra hi apareixen matisacions que superen, en part, les ambigüitats de l'etapa anterior. Igualment, es tracta d'uns punts de vista que requereixen un elevat grau d'abstracció, molts cops mancats de la corresponent comprovació empírica.

Habermas veu en una anomenada «crisi de la motivació» l'explicació sobre l'origen dels moviments socials de protesta actuals. El marc teòric analític sobre l'esmentada «crisi» ens apareix, primerament, en l'obra *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*⁴ («Problemes de legitimitació en el capitalisme tardà») i, més tard, en l'obra *Stichworten zur Geistigen Situation der Zeit*⁵ («Paraules clau sobre la situació espiritual del nostre temps»). Amb la posterior publicació de la Teoria de l'acció comunicativa, el mateix Habermas rectifica i completa algunes contradiccions exposades en les obres anteriors.

En primer lloc, Habermas veu que en les societats avançades occidentals s'ha desenvolupat, en els últims decennis, una nova forma de conflictes que es «desvien» dels tradicionals. Aquests últims giraven entorn de la distribució i el treball, eren canalitzats per partits, associacions i sindicats, i la funció de l'estat ha estat la d'institucionalitzar-los. Durant aquest temps, l'*estat social* ha tingut, bàsicament, dos objectius. El primer, oferir unes compensacions materials als ciutadans i, el segon, regular els conflictes laborals. No obstant això, l'*estat social* no es troba preparat per afrontar els nous conflictes, els quals sorgeixen en els àmbits de la «reproducció cultural, la integració social i la socialització» (Habermas 1981:576). Les compensacions que pot oferir l'*estat del benestar* no són suficients enfront de les noves demandes i amenaces. Les tendències de crisi ja no són regulades per l'*estat social*, sinó que són molt més profundes, i abracen tots els camps:

«El ràpid procés de creixement de les societats de capitalisme tardà ha enfrontat el sistema de la societat mundial amb problemes que no poden ser entesos com a aparicions específiques del sistema, quan, a la vegada, les possibilitats per superar la crisi estan delimitades específicament pel sistema. Penso en les alteracions de l'equilibri eco-

³ Edició en castellà a càrreg de Manuel Jiménez Redondo (1987). *Teoría de la acción comunicativa. Crítica de la razón funcionalista*. Madrid: Taurus Ediciones.

⁴ J. HABERMAS (1977). *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*. Frankfurt a.M. [Existeix traducció al castellà sota el títol *Teoría de la acción comunicativa. Crítica de la razón funcionalista*. Madrid: 1987].

⁵ J. HABERMAS (Hrsg.) (1979). *Stichworte zur «Geistigen Situation der Zeit»*. Frankfurt a Main.

lògic, en la vulnerabilitat de les exigències de consistència del sistema de la personalitat (alineació) i en l'explosiva càrrega de les relacions internacionals.»⁶

Habermas, basant-se en el canvi d'actituds i de valors constatats per R. Inglehart i en l'anomenada «revolució silenciosa», veu que els nous conflictes en són una expressió directa i confirmen el canvi de temes, com ara les qüestions referents a la seguretat econòmica i social i la seguretat militar dins del que podem anomenar «vella política». Els nous conflictes es desencadenen a l'entorn de qüestions relatives a la gramàtica de les formes de vida⁷. Sorgeixen, d'una banda, en el punt de connexió, de «sutura»⁸, entre les esferes de la vida privada i l'opinió pública i, de l'altra, en la sutura entre el sistema econòmic i el sistema administratiu.

Tot i que l'argumentació que dóna Habermas té, en part, una arrel en la tesi del canvi de valors seculars postmaterialistes, que ha tingut lloc en les societats avançades com una de les causes per a l'explicació sobre l'origen dels nous moviments socials, la tesi té punts febles. El punt de vista teòric d'Habermas no és suficient per explicar processos de socialització concrets, com poden ser els moviments d'estudiants o els mateixos moviments pels drets civils.

La definició d'aquests nous potencials de protesta comporta, alhora, dificultats. Habermas indica les dificultats per definir-los, ja que a diferència d'un partit, els nous potencials de protesta són molt canviants, tant pel que fa als actors, la composició i la procedència, com pels mateixos temes o pels diferents corrents que en formen part. Habermas fa menció dels corrents següents: «El moviment antinuclear i el moviment ecologista; el moviment pacifista, (que inclou la temàtica sobre el conflicte Nord-Sud); el moviment d'iniciatives ciutadanes; el moviment alternatiu (que comprèn els *crackers* i grups que desenvolupen projectes de vida i de treball alternatius tant en el marc de les grans ciutats com en les comunes agrícoles); les minories (la gent gran, els homosexuals, discapacitats, etc.); els grups parareligiosos i diferents sectes juvenils; els fonamentalismes religiosos; els moviments de protesta contra els impostos, de protesta escolar de les associacions de pares; les resistències contra les 'reformes modernistes' i, finalment, el moviment feminista».⁹

⁶ JÜRGEN HABERMAS (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*, pàg. 576.

⁷ *Ibid.*, pàg. 576.

⁸ *Ibid.*, pàg. 581.

⁹ D'importància internacional, Habermas menciona «els moviments autonòmics que lluiten per l'autonomia regional, lingüística, cultural i, a vegades també, per l'autonomia confessional». Vegeu: J. HABERMAS (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Band 2, pàg. 578.

En aquest sentit, Habermas dóna als moviments socials una característica política, i els defineix com a «autònome *Öffentlichkeiten*» (comunicacions autònomes), i els atribueix capacitats i objectius com ara:

«Estendre, tant com es pugui, la capacitat de l'autoorganització (...) perquè, d'aquesta forma, es puguin dominar i mantenir sota el control estatal. El qual s'estén en els processos orientats cap a aquesta finalitat i l'ús de la formació de la voluntat i de l'entorn de vida, que té l'imperatiu del sistema econòmic. A la vegada pot portar en si mateix, dos subsistemes dirigits pels mitjans, i portar a una dependència de l'imperatiu de l'entorn de vida.»¹⁰

2. «La colonització del món de vida»

Ens hem de remuntar a la teoria elaborada en una primera interpretació dels moviments de protesta dels anys seixanta en la seva obra *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*, publicada l'any 1973. Aquesta obra desenvolupa la tesi de la «crisi de la motivació» i ens ofereix un marc analític explicatiu sobre l'origen del moviment ecologista, del moviment per la pau i del moviment feminista i pot ser aplicat als moviments de protesta actuals. La «crisi de la motivació» és entesa per Habermas «quan el sistema sociocultural canvia de tal forma que el seu *output* es torna disfuncional per a l'estat i per al sistema del treball social» (Habermas, 1977:106) i com un model analític interpretatiu per a l'explicació dels moviments de protesta socials.

El punt de partida el trobem en l'anàlisi del sistema econòmic i la funció integradora del sistema de mercat. Amb el trencament de la funció integradora del mercat i la necessitat d'una constant «repolitització de les relacions de classe»¹¹ per part de l'Estat, aquest ha d'assumir responsabilitats: d'una banda, el «manteniment del capitalisme en la seva totalitat»¹² i, de l'altra, ha de «satisfer les necessitats legítimes». Amb la pèrdua de la legitimitat estatal causada per les condicions exposades, l'Estat es veu obligat a contraposar el manteniment de l'anomenat «privatisme burgès estatal de la família i el treball» amb un «rendiment compensatori conforme d'acord amb el sistema»¹³.

¹⁰ J. HABERMAS (1985). *Die neue Unübersichtlichkeit*. Frankfurt a.M., pàg. 255.

¹¹ *Ibid.*, pàg. 106.

¹² *Ibid.*, pàg. 106.

¹³ *Ibid.*, pàg. 107.

Amb les dinàmiques del mateix capitalisme tardà, els models de privatisme familiar, necessaris per als sistemes polític i econòmic per la seva capacitat de motivació, cada cop es poden assegurar menys, en trobar-se «destruïts sistemàticament»¹⁴. Segons Habermas, «el privatisme familiar i professional que tan bé cristal·litza en els motius del compliment es determina positivament, mentre que l'orientació del privatisme estatal burgès és negatiu a causa de la manca de contribucions i de la formació d'una voluntat política»¹⁵. Habermas ho argumenta mitjançant quatre aspectes diferents: **primer**, la dependència dels models de motivació privats amb les arrels de la tradició preburguesa; **segon**, la constant disgregació de l'estabilitat preburguesa, com ara l'orientació familiar o la mentalitat enprenedora; **tercer**, la pèrdua de significat arran del canvi socioestructural de l'«orientació privatista d'aspectes rellevants de la ideologia burgesa»; i **quart**, perquè les estructures normatives alliberades de la cultura burgesa no són apropiades per a la reproducció del privatisme burgès estatal i familiar laboral.»¹⁶

Aquesta perspectiva pot ser interpretada com una una certa aproximació a les hipòtesis basades en la tesi del postmaterialisme. Si bé des d'aquest punt de vista es poden explicar especialment els moviments de la joventut, com ara el moviment d'estudiants, el moviment d'alumnes o el moviment pels drets ciutadans, no toca punts referents a altres aspectes de la mobilització de protesta.

Uns anys més tard, en el discurs que pronuncià en motiu del lliurament del premi Th. W. Adorno, «Die Moderne, ein unvollendetes Projekt»¹⁷, Habermas modificà aquesta tesi. En el seu lloc es refereix a una sobrecàrrega del sistema economicopolític, arran de les exigències de legitimitació, enteses com una reacció. De forma defensiva, «es dirigeix contra la modernització social, que es troba sota la pressió de l'imperatiu del creixement econòmic i les tasques organitzatives estatals, en les estructures tancades comunicatives de les històries dels mons de vida»¹⁸. Aquest fet comportarà un cert

¹⁴ *Ibid.*, pàg. 107.

¹⁵ J. HABERMAS (1977). *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*, pàg. 107.

¹⁶ *Ibid.*, pàg. 117.

¹⁷ Publicat a *Die Zeit*, 19 de setembre 1980, núm. 39.

¹⁸ *Ibid.*

malestar i un augment de la crisi de vells valors i, fins i tot, trets del que podem denominar d'anòmia social, que es canalitzen vers una protesta activa encaminada cap un canvi de valors. Aquests processos es manifesten «en processos de colonització de les formes de vida en la destrucció del medi ambient urbà, en la industrialització i enverinament del camp, en el monetarisme de les relacions i dels serveis i en la burocratització dels camps d'acció privats i informals»¹⁹.

Partint d'aquesta tesi, es pot explicar el sorgiment de moviments de protesta ecològics, moviments alternatius, moviments feministes i moviments autònoms. «Es veu el perill d'una induïda destrucció sistemàtica, no solament de les formes tradicionals de vida, sinó també de l'estructura comunicativa de cada forma de vida humana conjunta.»²⁰

Per tal d'entendre-ho, cal tenir en compte, encara que breument, el significat que Habermas dóna a la modernitat²¹. Amb l'enfonsament dels models tradicionals, com ara la ciència, la moral i l'art, sorgeix el problema de la seva separació dels corrents tradicionals, que es formen en la hermenèutica de la pràctica quotidiana. El «projecte de la modernitat» formulat en el temps de la Il·lustració, Habermas l'interpreta com l'intent de separar les bases de la moral i el dret de tot tipus de formes esotèriques i utilitzar-lo per a una configuració raonable de les relacions de vida. D'aquestes expectatives en queda molt poc. Segons Habermas, l'error comès rau en el fet que s'ha volgut concloure, en aquests moments, amb la pràctica quotidiana, sense tenir en compte que en el procés d'aprehensió del món de vida han de prevaler els significats cognitius, les expectatives morals, les expressions i els significats i que unes parts importants del moviment ecologista, del moviment feminista i del moviment alternatiu haurien comès l'error en l'acoblament. D'aquesta perspectiva d'Habermas, en certa forma defensiva, se'n poden interpretar alguns aspectes dels moviments socials, com, per exemple, els emancipatoris del moviment feminista o el moviment alternatiu²². En lloc d'haver-se donat un procés d'aprenentatge, i d'haver après

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ J. HABERMAS (1979). *Stichworte zur «Geistigen Situation der Zeit»*. Frankfurt a.M., pàg. 24.

²¹ Sobre la seva concepció de modernitat vegeu: «La modernitat: un proyecto inacabado». A: *Ensayos Políticos*. Barcelona 1987: Ed. península, pàgs. 265-283.

²² Com a moviment alternatiu s'enten a la República Federal d'Alemanya, el moviment format per les xarxes de treball i economia alternativa, les comunes agràries disseminades per tots el país, i gran quantitat de grups urbans dedicats a la difusió i transmissió de diferents experiències del moviment ecologista i pacifista.

de les «faltes dels programes massa extravagants», el projecte de la modernitat està —segons Habermas— predestinat a perdre's. Per altra banda, en l'esborrany exposat, 'ha arrelat especialment en el cercles propers al moviment verd i grups alternatius. L'antimodernisme de determinats cercles conservadors d'aquests grups s'ha traslladat cap a una premodernització conservadora. On apareix més clarament el vincle entre l'esmentada premodernització conservadora i l'antimodernisme dels grups alternatius, és en el fenomen dels NMS. Amb els NMS es tractaria d'una convergència de filosofies de vida, d'ideologies de la immediatesa i situacionistes, que derivarien cap a situacions irracionals i místiques. Aquest elements serien per Habermas, l'embrió per a la formació de noves identitats. Des d'aquesta perspectiva d'un cert «conservadorisme juvenil», apareix una imatge dels NMS contradictòria i espontaneista, i fins i tot conservadora. Els punts de vista teòrics de caràcter contracultural i els aspectes polítics formulats pels grups alternatius i feministes quedarien, segons la interpretació d'Habermas, totalment al marge. En aquesta teoria, però, com ell mateix reconeix²³, hi manca una base històrica i empírica.

3. Concepte i diferenciació

Al definir els moviments socials, Habermas introdueix una diferenciació significativa àmpliament exposada en l'obra *Teoria de l'acció comunicativa*, on intenta construir un sistema teòric que tingui en compte els processos macroestructurals amb connexió amb els processos microestructurals. Habermas diferencia els moviments socials de la categoria de caràcter més aviat negatiu que els atorga C. Offe (1978), al definir-los com a moviments de «*non-class issue*». Habermas els atribueix un caràcter més definit classificant-los com a moviments potencials «emancipatius» i moviments de «resistència i replec»²⁴.

Per moviments «emancipatius», Habermas entén els moviments que, dins de la tradició burgesa i de l'orientació socialista, responen a la reestructuració de les formes i possibilitats de participació en els aspectes polítics i en els béns materials disponibles en una societat. En aquest sentit, el moviment en pro dels drets civils als EUA o el moviment feminista es trobarien en la tradició dels moviments

²³ Vegeu: J. HABERMAS (1985). *Die neue Unübersichtlichkeit*, pàg. 233.

²⁴ *Ibid.*, pàgs. 578-579.

d'alliberament burgesos-socialistes. Dins dels nous moviments socials, només l'actual moviment feminista es considerarà un moviment emancipatiu.

De forma diferent, per «moviments de resistència i replec» entén els moviments en favor del manteniment de «possessió tradicional i social». Com a moviments de resistència Habermas anomena el moviment antinuclear, el moviment ecologista, el moviment per a la pau i el moviment alternatiu. Els «moviments de resistència» els divideix segons dos criteris. D'una banda, els que comporten una «actitud d'autodefensa», compostos pels estaments tradicionals, com les antigues classes mitjanes, que tindrien com a finalitat primordial la lluita contra l'amenaça dels grans projectes tècnics. Els moviments autonomistes i regionalistes europeus formarien part, segons el model d'Habermas, d'aquest tipus de moviment. D'altra banda, hi ha els moviments que comporten una «actitud defensiva», entre els quals Habermas assenyala els que mantenen una crítica al creixement. Crítica centrada a l'entorn de temes ecològics i del tema de la pau, punts comuns dels moviments que esmenta com a exemples: el moviment juvenil i el moviment alternatiu.

Perquè les formes d'acció dels grups de protesta juvenils siguin comprensibles s'han d'entendre com a reaccions enfront de determinats problemes que els joves perceben. En aquest sentit, Habermas indica tres tipus de problemes: «els problemes dels 'verds', els problemes de la supercomplexitat i les sobrecàrregues de la infraestructura comunicativa.»²⁵

Intentaré sintetitzar cadascun dels tres tipus de problemes als quals es refereix J. Habermas.

Primer. La protesta no és causada pels esmentats efectes abstractes, que comprenen des de les conseqüències destructives dels processos d'industrialització fins a la ràpida destrucció dels recursos naturals i la mateixa explosió demogràfica. Habermas veu en els problemes més immediats la destrucció de l'entorn urbà, la contaminació del paisatge o determinats aspectes de la vida moderna — com poden ser l'estrés de la vida quotidiana o unes relacions burocratitzades— els elements causants de la protesta col·lectiva, per ser «evolucions que, de forma notòria, atempten contra les bases orgàniques del món de la vida»²⁶. Aquest aspecte ens farà ser conscients de l'existència d'uns límits.

²⁵ *Ibid.*, pàgs. 579-583.

²⁶ *Ibid.*, pàg. 580.

Segon. Fa referència als «problemes de la supercomplexitat». En les societats occidentals avançades, les situacions són difícilment previsible. Aspectes com ara la por al potencial de noves armes o del perill militar, factors derivats de la perillositat de les centrals nuclears o les conseqüències de la utilització de les noves tecnologies genètiques i reproductives són difícilment palpables pels ciutadans. Fins i tot els accidents de magnitud internacional —el desastre del reactor nuclear de Txernòbil—, no són detectats en la vida quotidiana de les persones. Les conseqüències tècniques i polítiques d'aquest tipus d'accidents haurien de recaure, en principi, en els veritables responsables, tot i que per la seva magnitud ningú no n'és responsable directe. Aquests temes només poden ser «aprehensibles des de la perspectiva sistèmica»²⁷, ja que entren a formar part dels nostres temes quotidians, mentre que a la vegada «ultrapassen» el món de vida.

La resistència que sorgeix enfront d'aquest procés es dirigeix contra abstraccions difícils de mesurar en les dimensions d'espai social i temporal.

La perspectiva sistèmica que utilitza J. Habermas (1977) —inspirada en el punt de vista teòric desenvolupat uns anys abans per C. Offe (1973)—²⁸, es basa en la divisió entre el sistema econòmic, el sistema politicoadministratiu i el sistema normatiu. Tanmateix, els subsistemes estan constantment influïts pels canvis socials que tenen lloc. En les diferents fases sociohistòriques del desenvolupament capitalista, els subsistemes foren influenciats. Així, en el sistema sociocultural aparegueren problemes i contradiccions referents a la transmissió simbòlica de les formes de vida. La majoria de vegades, el sistema politicoadministratiu reacciona de forma retardada, en no oferir prou capacitat quant a canvis, així com per una mancança en les competències per donar solucions. Aquests canvis s'han manifestat de diferents formes i amb diferent intensitat en els subsistemes. Igualment, la capacitat d'assumir els canvis dels subsistemes variaria. Així, en el sistema sociocultural sorgeixen problemes i contradiccions a l'hora d'acceptar els canvis a causa de la transmissió simbòlica de les formes de vida. Per altra banda, el sistema politicoadministratiu reacciona en la majoria de casos de forma retardada enfront dels canvis, a la vegada que es manifesta falta de competències per oferir solucions.

²⁷ *Ibid.*, pàg. 580.

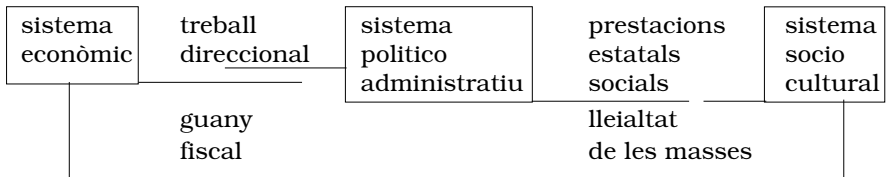
²⁸ La interpretació sistèmica del fenomen de l'acció col·lectiva i els moviments socials, són tractats en major profunditat en l'article: «El model sistèmic de C. Offe i J. Habermas. Elements per a l'estudi analític i comparatiu dels moviments socials». J. Pont. A: *Perspectiva Social*, núm. 39, ICESB. 1997. Pags. 15-34.

En les societats occidentals avançades actuals, el sistema politicoadministratiu adquireix, cada vegada més, una importància fonamental per al manteniment de la lleialtat de la població. El sistema políticadministratiu també determina, en gran manera, la politització de les condicions

per al desenvolupament econòmic i la conducció consegüent de les crisis periòdiques. Però, per al funcionament de les societats occidentals, és bàsica la lleialtat dels ciutadans al sistema politicoadministratiu.

L'estratègia conceptual a la teoria sistèmica inclou les estructures normatives en la seva forma comunicativa, però concep, en cada sistema social, el seu centre direccional. D'aquesta forma, el sistema polític adquireix, en diferents tipus de societats, una posició preponderant enfront dels sistemes sociocultural i econòmic. Cal indicar, finalment, que per sistema sociocultural s'entén tant la transmissió cultural (o sistema de valors culturals) com les institucions, les quals són, a la vegada, les encarregades de transmetre els impulsos normatius als processos de professionalització i socialització.

Model de la societat segons J.Habermas i C.Offe

Determinades prepolítiques del sistema normatiu

Segons Habermas 1977:15; Offe 1973:197.

A partir del model de sistema social elaborat per J. Habermas i C. Offe, els moviments socials, en tenir una capacitat i uns recursos limitats, es veuen obligats a seleccionar la seva acció en un camp determinat. Els moviments socials influïrien especialment el sistema politicoadministratiu, enser aquí on poden tenir més opcions d'aconseguir canvis. Els moviments socials tenen —segons Raschke— més possibilitats d'influenciar el sistema politicoadministratiu que els altres sistemes —econòmic i sociocultural—. El canvi estructural «en els camps sociocultural i econòmic és especialment difícil; en comparació, és més fàcil en el camp polític» (Raschke, 1985:397). Això és degut al fet que els moviments socials, amb recursos generalment limitats i dèbils, han de centrar els seus objectius i dirigir

l'acció a l'esfera amb més possibilitats d'èxit que dependrà, però, de la capacitat de mobilització del contrari. En aquest cas, des de la perspectiva sistèmica, el camp econòmic disposa de més poder i de més recursos que el sistema polític. La capacitat de mobilització de recursos des del sistema econòmic del capital és molt més forta que en el sistema polític, perquè també les condicions del desenvolupament econòmic i la divisió dels *outputs* provinents d'aquest camp són creades a través del mateix sistema politicoadministratiu. El camp econòmic, segons Raschke, es caracteritza per «l'elevat potencial de sanció dels empleats, per part del capital, enfront de l'Estat. Aquest camp, que es troba especialment sota la defensa de l'Estat, depèn al seu torn d'una economia que funcioni (...) Intentos de canvis estructurals en l'esfera econòmica es troben totalment condicionats en el camp polític» (Raschke, 1985:398). Tanmateix, perquè es donés aquest fet haurien de produir-se dos factors complementaris. D'una banda, l'èxit dels moviments socials per la capacitat de generar uns recursos suficients, humans i econòmics és generalment dèbil en tots els moviments socials. La capacitat de mobilització de recursos des del sistema econòmic del capital és sempre molt més forta que en el sistema polític. D'altra banda, les condicions del desenvolupament econòmic i la divisió dels *outputs* provinents del corresponent sistema econòmic han de ser creades i impulsades a través del sistema politicoadministratiu.

La politització del marc de les condicions econòmiques, així com les estratègies que es desenvolupen, són determinants per a la gestió de les crisis. En la mesura que aquestes situacions de crisi també poden ser percebudes i poden afectar el sistema sociocultural, sorgeix la pregunta sobre la lleialtat de les masses en el conjunt del sistema polític. En aquestes situacions de conflicte en els diferents sistemes, cal veure, però, la responsabilitat estatal a l'hora de diagnosticar situacions conflictives i d'avaluar les mesures que l'Estat pren sobre el tema.

Pero també, —en el sentit que li dona Niklas Luhmann²⁹

²⁹ Les referències que fa N. Luhmann sobre els moviments socials són més aviat escasses. Es poden classificar en tres fases. En una primera, apareixen aportacions disperses sobre els moviments socials, aportacions que van aixecar fortes polèmiques a Alemanya. En una segona fase, realitza aportacions més analítiques. En aquest sentit, els moviments socials, després del «canvi autopoiètic» de la teoria *Soziale Systeme* (1984), adquireixen més importància, especialment el moviment ecologista que pren —segons Luhmann— una importància social amb una funció observadora. Finalment, hi dedica el capítol «Representació i autobservació». Els 'nous moviments socials' de la seva obra *Ökologische Kommunikation* (1988). Finalment, cal esmentar del seu llibre *Soziologie des Risikos* (1991) el capítol intitulat «Els moviments de protesta».

(Luhmann, 1986:89)—, l'esfera econòmica pot ser indirectament influenciable pels codis de l'ambient que l'envolta. Una característica dels moviments socials és que disposen de recursos financers limitats i, en moments de restriccions, no poden influenciar els canvis econòmics estructurals desitjats.

Pel que fa al sistema sociocultural, comprèn noves orientacions i models en els aspectes de la vida, el treball i el consum. Però, precisament, es tracta d'esferes fortament arrelades al model actual de vida, cosa que implica que els canvis en l'orientació, els valors i la conducta siguin enormement difícils d'aconseguir. Segons Raschke, generalment l'intent de canvi del sistema sociocultural es limita a la constitució de projectes alternatius i no sobrepassa el de la construcció de subcultures urbanes. El sistema politicoadministratiu esdevé, doncs, el punt central de l'acció dels moviments socials.

El repte que comporta per als moviments socials és massa gros quant a energies i capacitat de transformació. Depenent de les pròpies lleis i de la resistència dels respectius sistemes (Luhmann, 1986), els canvis estructurals «difícilment apareixen en el camp sociocultural, en comparació amb el camp polític» (Raschke, 1986). En aquest sentit, N. Luhmann (1986) ja assenyala la dificultat d'incidència a causa de la relativa autonomia i resistència de canvi dels diferents sistemes i de la manca de *codis* disponibles pels moviments socials.

Els moviments socials només tenen l'ocasió de contrarestar aquestes forces amb la utilització de mitjans de comunicació i amb una continuada explicació i extensió de formes alternatives de vida, de consum i de treball. Tan sols amb l'estabilització de les premisses esmentades i amb un cert control social enfront de possibles desviacions, és probable que els moviments socials tinguin capacitat per transformar el sistema sociocultural. Cal assenyalar que, normalment, aquest tipus d'intents de canvi en el sistema sociocultural només es dona en determinats projectes alternatius. Aquests solen tenir una curta vida o, en el millor dels casos, es transformen en subcultures urbanes.

Tercer. Com a «sobrecàrregues de la infraestructura comunicativa» Habermas constata la degradació i l'empobriment de la vida quotidiana, «unilateralment racionalitzada». Això té com a conseqüència un sentiment individual de frustració. Característiques adscriptives —sexe, edat, grups de veïnatge— apareixen com a delimitadors de comunitats, que es protegeixen sota la forma de subcultures. La necessitat de recuperar relacions socials més humanes i menys instrumentals és bàsica. Habermas fa una proposta romàntica en aquest sentit:

«La revaluació d'allò que és particular, d'allò que és vell, d'allò que és provincià, dels espais socials abastables, de les formes de tracte descentralitzades, de les activitats desespecialitzades, de les velles tertúlies, de les interpretacions simples i dels espais d'opinió pública desdiferenciats, representarien temptatives de fomentar, de reivindicar possibilitats d'expressió i de comunicació que es troben soterrades.»³⁰

4. A manera de conclusió

Si bé J. Habermas dona un caràcter positiu al fenomen dels moviments socials, són diversos els punts febles i les contradiccions que, al meu entendre, apareixen en la seva teoria a l'hora de definir i analitzar l'origen i la funció dels moviments socials. En el punt de vista teòric, a «La colonització del món de vida» l'autor ens aporta elements per explicar l'emergència del moviment ecologista, del moviment feminista i del moviment per la pau dels anys vuitanta, els quals es centren en qüestions relatives a la gramàtica de les formes de vida. Els nous conflictes sorgeixen —segons Habermas— en el punt de connexió entre les esferes de la vida privada i l'opinió pública burgesa. Partint de la perspectiva d'Habermas, es poden interpretar alguns aspectes dels moviments socials, com ara el moviment feminista, però no d'altres moviments, com és el cas del moviment per la pau. Un aspecte molt important en les formulacions teòriques de J. Habermas, és la manca d'estudis empírics i amb una base històrica, com ell mateix reconeix, que ens permetin contrastar o confirmar les seves hipòtesis.

Finalment, cal assenyalar, que a causa de l'elevat grau d'abstracció desenvolupat, resulta un model teòric de difícil —o pràcticament impossible— operativització que ens permeti avançar en la metodologia per l'anàlisi sobre els moviments socials.

Bibliografia

- ADELL, R. (1998). *El estudio de la movilización, como indicador de participación sociopolítica: parámetros analíticos y significado*. Conferencia VI Congreso Español de Sociología. Madrid 1998.
- BERGER, P; BERGER, B.; KELLNER, H. (1975). *Das Unbehagen in der Modernität*. Frankfurt-Nova York. (Trad. castellana: Un mundo sin hogar. 1979).

³⁰ *Ibid.*, pàg. 581.

- GORZ, A. (1980). *Abschied vom Proletariat*. Frankfurt.
- HABERMAS, J. (1962). *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Neuwied.
- HABERMAS, J. (1970). *Zur Logik der Sozialwissenschaften*. Frankfurt a.M.
- HABERMAS, J. (1970). *Protestbewegung und Hochschulreform*. Frankfurt a.M.
- HABERMAS, J. (Hrsg.) (1971). *Hermeneutik und Ideologiekritik*. Frankfurt a.M.
- HABERMAS, J. (1977) [1973]. *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*. Suhrkamp. Frankfurt a.M. [Trad. Castellana: Problemas de legitimación en el capitalismo tardío. Buenos Aires: Amorrortu. 1975].
- HABERMAS, J. (1979). *Stichworte zur «Geistigen Situation der Zeit»*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag.
- HABERMAS, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt a.M. [Trad. castellana: Teoría de la acción comunicativa. Madrid: Taurus 1987]
- HABERMAS, J. (1981). *Kleine politische Schriften*. Frankfurt a.M.
- HABERMAS, J. (1988). *Ensayos políticos*. Barcelona: Península. [Edició original: *Die neue Unübersichtlichkeit*. Frankfurt a.M. 1985]
- HIRSCH, J. (1980). «*Modell Deutschland*» und neue soziale Bewegungen. Prokla Heft 40.
- INGLEHART, R. (1977). *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princenton.
- INGLEHART, R. (1979). «Wertwandel und politisches Verhalten». A: MATTHES, J. (Hrsg.). *Sozialer Wandel in Westeuropa*. Frankfurt-Nova York.
- LARAÑA, E.; GUSFIELD, J. (eds.) (1994). *Los nuevos movimientos sociales. De la ideología a la identidad*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- LARAÑA, E. (1999). *La construcción de los movimientos sociales*. Madrid: Alianza Ed.
- LUHMANN, N. (1984). *Soziale Systeme*. Frankfurt a. M.
- OFFE, C. (1976). *Bürgerinitiativen und Reproduktion der Arbeitskraft im Spätkapitalismus*.
- OFFE, C. (1985). *Gesellschaftstheoretische Agenda zur Behandlung von neuen sozialen Bewegungen*. Vortrag in München.
- OFFE, C. (1988). *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*. Madrid: Ed. Sistema.
- PONT VIDAL, J. (1995). «Mudança social, novos movimentos sociais e cooperação internacional». A: *Serviço Social & Sociedade*. Núm. 48 agosto 1995. Sao Paulo, Brasil.

- PONT VIDAL, J. (1997). Condicions socials sobre l'origen dels nous moviments socials. Anàlisi comparativa entre la República Federal Alemanya i Espanya. Exemple d'estudi: el moviment per la pau. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona. Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales. Departament de Sociologia i Metodologia de les Ciències Socials.
- PONT VIDAL, J. (1997). «El model sistèmic de C. Offe i J. Habermas. Elements per a l'estudi analític i comparatiu dels moviments socials». A: *Perspectiva Social*, núm. 39, pàgs. 15-34.
- PONT VIDAL, J. (1998). *Moviments socials a Europa. Del moviment per la pau a les ONGs*. Barcelona: Ed. Hacer.
- PONT VIDAL, J. (1999). «La investigación de los movimientos sociales». A: *Papers. Revista de Sociología*. Núm. 57.
- RASCHKE, J. (1988). *Soziale Bewegungen*. Frankfurt.

